

Жантаев А.С.

**КӨРКӨМ ДӨӨЛӨТТҮ КАБЫЛ АЛУУ ЖАНА БААЛОО МАСЕЛЕСИНЕ
КАРАТА АЙРЫМ БАЙКООЛОР**

Жантаев А.С.

**НЕКОТОРЫЕ НАБЛЮДЕНИЯ И ОЦЕНКИ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ
ЦЕННОСТЕЙ**

Көркөм сөздүн ири зергерлеринин чыгармаларын замандаштары менен кийинки муундардын кабыл алуусу жана баалоосу адабият теоретиктеринин, адабият тарыхчыларынын көңүлүн мурунтан буруп келген маселе. Көркөм дөөлөттөрдү кабыл алуу жана баалоо ар башка мезгилде ар түрдүүчө болуп келген. Мына ушул кубулушка карата белгилүү адабиятчы М.Б.Храпченко төмөндөгүдөй пикирин айтат: “Көркөм дөөлөттөрдү жаратуу жана аларды кабыл алуу – таптакыр окшош эмес процесстер” [1.1.177-бет]. Бул көрүнүш азыр деле адабияттаанудан орун алып келүүдө. Биз бул проблема кийин деле жашай берет деген ойдобуз. Анткени, мыкты адабий чыгарма, дегеле искусствонун мыкты көркөм туундусу коомдун жалпы өнүгүүсү менен дайыма эле шайкеш келе бербейт. Демек, аларды кабыл алуу жана баалоо критерийлери мурун-кийин ар башка болуп калышы мыйзамченемдүү кубулуш.

Көркөм өнөрдүн гүлдөп өнүгүшүнүн коомдун материалдык өнүгүүсү менен ылайык келе бербестигин илгери эле К.Маркс “1857-1858-жылдардагы экономикалык колжазмаларында” белгилеген болчу. Ал мындай деген: “Көркөм өнөргө карата анын гүлдөөсүнүн белгилүү бир мезгилдери коомдун жалпы өнүгүүсү менен, демек, кийинкинин материалдык, кандайдыр анын уюшулушунун сүлдөрүн түзүүчү, негизинин өнүгүүсү менен да таптакыр ылайык келе бербеси белгилүү. Мисалы, гректер азыркы калктарга салыштырмалуу, же ошондой эле Шекспир” [2.1.736-бет]. Ошентип, коомдук өнүгүүнүн деңгээлине карабай көркөм өнөрдүн мыкты туундулары жарала берет. Бирок алардын кабыл алынышы жана бааланышы мындан айырмалуу болот.

Чыгарманы кабыл алуу жана баалоо анда эмнелер чагылганына жараша болот. Баарыдан мурун көркөм чыгарманы кабыл алуу жана баалоо анда замандын проблемалары кандайча берилгендигине ылайык жүрөт. Ал эми ар бир көркөм жаралга өз доорунун талылуу маселелерин көтөрөөрү эбактан белгилүү чындык. Белинскийдин ою боюнча: “Сүрөткердин инсаны эч кандай тышкы таасирлерсиз, шексиз өзгөчө туруучу нерсе эмес. Акын баарынан мурда –

адам, анан өз жеринин атуулу, өз мезгилинин уулу” [3.1.306-бет]. Бул талашсыз чындык. Ар бир чыныгы сүрөткер адам катары өз мезгилин баяндап жазбай койбойт. Кеп ошону кантип жазууда. Кээ бир калемгерлер таптакыр жаңы теманы жазууну максат кылышат. Ушундай жол менен чыгармасын элге алгылыктуу кылууга аракеттенишет. Бирок мындай чыгармалардын баары эле көркөм дөөлөттүк мааниге ээ боло бербейт. Маселе эмнени кандай бере билүүдө жатат. Бир кезекте Ф.Энгельс англис жазуучусу М.Гаркнесске кайрылып төмөнкүдөй жазыптыр: “Сиздин аңгемениздеги мени өзгөчө аң-таң кылган нерсе, анын турмуштук чындыгынан башка, ал чыныгы сүрөткердин эржүрөктүгүн күбөлөндүргөнү. Ал сиздин Куткаруу армиясына берген текебер, көрөсөндүү публиканын, мүмкүн алар Куткаруу армиясы эмне үчүн калайыктан ушундай колдоо таап жатканын сиздин аңгеменизден биринчи жолу билишет чыгаар, түшүнүктөрүнөн кескин айырмалуу бааңыздан гана көрүнбөйт. Бирок ал көбүнчө бүткүл китептин негизин түзгөн буржуазия табынын адамы алдап кеткен пролетар кызы тууралуу эбаккы-илгерки таржымалга сиз кийгизген жөнөкөй, боёмолонбогон бычындан көрүнөт. Талантсыз жазмакер өз оюнда шаблондуу сезилген фабуланын мүнөзүн жасалма татаалдатуулардын жана көркөмдөөлөрдүн үймөгү менен жаап-жашырууга өзүн милдеттүү деп сезмек, ошентсе да анысы билинип калмак. Сиз болсо эски таржымалды кайта баяндоону өзүңүзгө мүмкүн деп сездиниз, анткени сиз аны жөн гана чынчыл баяндап берүү менен жаңыга айлантууга жөндөмдүүсүз” [4.1.35-бет]. Ошентип, кеп чыгармадагы окуянын эски-жаңысында эмес, аны кандай баяндап берүүдө. Көркөм чыгарма мына ушунусуна карай кабыл алынып, бааланат. Негизгиси калемгердин дүйнөтаанымы айкын-ачык жана көзкарашы жаңыча болгону оң. Орустун улуу реалисти Л.Н.Толстой ушул туурасында төмөнкүчө байкоосун билдирген: “Жана ошондуктан дүйнөгө карата айкын, белгилүү жана жаңы көзкарашка ээ болбогон жазуучу, жана мунун жадаса кереги да жок деп эсептеген жазуучу көркөм чыгарма бере (жарата) албайт” [5.1.19-бет].

Н.Г.Чернышевский “Көркөм өнөрдүн турмуш чындыгына эстетикалык мамилеси” деген атактуу эмгегинде минтип айткан эле: “Көркөм өнөрдүн олуттуу мааниси – адам турмуш чындыгында эмнеге кызыкса ошону кайра түзүү” [6.1.86-бет]. Мындан келди, жаңы окуя, жаңы көрүнүш эмес, турмуш чындыгы көркөм чыгармадагы башкы объект болууга тийиш. Ошондо чыгарма көркөм дөөлөттүк наркка ээ болот. Ушул ойду улантып, Н.А.Добролюбов төмөнкүчө пикир айтат: “Турмуштун суроолоруна адабият турмуштан эмне тапса ошону менен жооп кылат. Ошондуктан адабияттын багыты жана мазмуну коом эмнеге умтулса, аны кандай суроолор түйшөлтсө, ал эмнеге көбүрөөк жан тартса ошонун жетишээрлик ишенимдүү көрсөткүчү болуп кызмат кыла алат” [7.1.23-бет]. Көрүнүп тургандай, көркөм чыгармада коомдун суроолору сөзсүз коюлат да, ага жооптор берилет. Добролюбовду арылап уксак, ал дагы мындай дейт: “Мындан келди, жазуучу-сүрөткердин башкы бедели анын сүрөттөөлөрүнүн чындыгында жатаары айкын; антпесе алардан жалган тыянактар чыгарылат, алардын көмөгү менен жалган түшүнүктөр түзүлөт” [8.1.23-бет]. Бизге айкын болгон нерсе – чындык чыгарманын тулкунан бекем орун алышы керек экендиги. Антпесе жалган картиналар, жалган сүрөттөөлөр идеал боло албайт. А идеал тууралуу немис философу Г.В.Ф.Гегель минтип айтканы эсибизде: “Идеал дегенибиз бирин-сериндиктер менен кокустуктардын көптүгүнөн тандалып алынган турмуш чындыгы, андыктан бул тышкы тиричиликте ички башталма тирүү индивидуалдуулук катары көрүнөт” [9.1.162-бет]. Бул пикирде да турмуш чындыгына басым жасалып жатат. Гегель турмуш чындыгын идеал катары кароодо. Демек, нукура көркөм дөөлөттө идеал катары турмуш чындыгы чыгууга тийиш.

Көркөм өнөрдүн башкы айырмалуу белгиси тууралуу Г.В.Плехановдун айткан ою да адабий чыгарманы кабыл алууга жана баалоого көмөк болуучу кызыктуу пикир. Ал мындай деген эле: “Көркөм өнөр адамдардын сезимдерин гана чагылдырат деген туура эмес. Жок, ал алардын сезимдерин да, ойлорун да чагылдырат, бирок абстракттуу эмес, жандуу образдарда берет. Анын эң башкы айырмалоочу белгиси мына ушунда камтылган” [10.1.4-бет]. Буга карасак адам сезимдери менен ойлорунун жандуу образдарда берилиши да чыгармага баа берүүнүн бир критерийи боло алат. Плеханов көркөм өнөрдүн ойногон ролу туурасында төмөнкүчө көзкарашты тутунат: “Көркөм өнөр адамдар ортосундагы руханий баарлашуунун каражаттарынын бири. Берилген көркөм чыгармада чагылтылган сезим канчалык бийик болсо, бул

чыгарма көрсөтүлгөн каражат катары өз ролун башка теңдеш шарттарда ошончолук ыңгайлуулук менен ойной алат” [10.2.152-бет]. Мындагы көңүл бура турган учур - көркөм өнөрдү адамдар руханий баарлашуу каражаты кылат деген ой. Чынында да автор өз чыгармасы аркылуу адам коому менен баарлашат. Автордун чыгармасына болсо окурмандар өз баасын беришет. Ортодо руханий пикир алышуу жүрөт. Мындай диалог аркылуу көркөм чыгармалар коомдук пикир түзүүгө да катышат. Андыктан бул ойго кошулууга болот. Бирок биз темадан кичине алаксып түштүк. Анда сөзүбүздү уланталы.

Көркөм дөөлөт болуш үчүн чыгарма ириде Акыйкатка, Сулуулукка, Жакшылыкка кызмат кылышы керектигин ушул проблемага байланыштуу макалаларыбыздын биринде эскерген элек. Бул ойду биз бир катар ойчулдардын айткан-дегендери менен бекемдегенбиз. Ошентсе да азыр кеп болуп жаткан көркөм дөөлөттү кабыл алуу, баалоо маселесине байланышта да бир кайрыла кетели. Искусство чыгармасы көркөм дөөлөт катары өзүнүн нарк-баасын алыш үчүн анда чындык, акыйкат сөзсүз болушу негизги шарт. Бул тууралуу Н.Буало минтип жазган: “Укмуштууну кармалап сезе албайт. Чындыктын чындыктай болгону оң: Кереметке жан-тенибиз салкын карайт, Бизге жагат бир гана мукун болгон” [11.1.78-бет]. Дагы бир пикирге кайрылсак: “Жазуу искусствосу сезим чакыруу искусствосунда жатат. Ошондуктан президент Монтестье да кээде өзүнүн акыйкаттуу болбосо да сонун идеялары менен суктануу жана таңгалуу чакырган. Бул идеялардын жалгандыгы таанылган соң алар мурдагыдай таасир кыла албай калышты. Бул акыл-эс аймагында акыры бирден-бир асылдык (сонундук) акыйкаттуулук болгондуктан улам. Акыйкат гана узакка жашай алат. Бирок идеясыздык, сөздөрдүн кооз айкалышы да окурманды алдай жана ага ачык таасир кыла алат” [12.1.408-бет]. Бул Гельцийдин айтканы. Ошентип, чыгарма көркөм дөөлөт катары таанылсын, баалансын үчүн анын чындыкка, акыйкатка кызмат өтөгөнү абдан маанилүү.

Лессинг болсо табияттагы эң эле жийиркеничтүү нерсе да эгер акыйкаттуу жана таасирдүү берилсе көркөм өнөрдөгү асылдыкка айланат дейт. Анын пикирин толук берели: “Бирок, жогоруда айтылгандай, жаңы мезгилде көркөм өнөр өз чектерин абдан кеңитти. Ал - эми айтылгандай – бүткүл көрүнгөн табиятты туурайт, анда болсо асылдык аз гана бөлүктү түзөт. Акыйкат менен таасирдүүлүк анын башкы мыйзамы болуп саналат, жана табияттын өзү көп учурда сулуулукту бийик максаттарга курман чалган сымал, сүрөткер да аны өзүнүн негизги

умтулуусуна багындырууга жана аны чындык менен таасирдүүлүк мүмкүндүк бергенден чоң өлчөмдө көрсөтпөөгө тийиш. Бир сөз менен, акыйкаттуулуктун жана таасирдүүлүктүн аркасында табияттагы эң эле жийиркеничтүү нерсе да көркөм өнөрдө асылдыкка айланат”[13.1.96-бет]. Демек, асылдыкты боюна камтыган көркөм дөөлөткө айлануу үчүн сөзсүз эле жагымдуу, жакшы делген нерселерди жазуу талап кылынбайт. Көп учурда оор маселелерди, коомдогу терс көрүнүштөрдү чагылдырган чыгармалар көркөм дөөлөттүк нарк-насилге ээ болгонун көрө алабыз. Ушул жерден Белинскийдин бир парадоксалдуу оюн эскере кеткенибиз жөндүү болуп турат. Ал мындай: “...чыныгы көркөм чыгармада сулуулуктар да, кемчиликтер да болбойт: ким алардын бүтүндүгүн көрө алса, ага бир гана сулуулук көрүнөт”[14.1.201-бет]. Мындагы маанинин ток этери көркөм дөөлөт бүткүл турушу менен сулуу, асыл дегендик, анда жаман-жакшысы аралаш берилсе дагы. Дегеле көркөм чыгармада баарысы чындыктуу, акыйкаттуу берилгени жакшы. Турмуш чындыгында жакшы да, жаман да бирдей эле кездешет. Ушунун баары камтылбаса анда турмуш чындыгы толук көркөм чындыкка айланбай, жармы жалган жармы чын эпостук баяндоого окшошуп кетпейби?! Атактуу адабиятчы Д.С.Лихачевдин айтымында: “Көркөм чыгарманын дүйнөсү – турмуш чындыгын ишенимдүү чагылдыруунун да, активдүү кайра түзүүнүн да натыйжасы”[15.1.76-бет].

Көркөм өнөрдүн көрүнүктүү чеберлеринин чыгармалары улам өнүгүп отуруучу тарыхый турмуш чындыгына карата карама-каршылыктуу байланышта болуп келгени менен айырмаланып турушат. Кээде ири сүрөткердин чыгармачылыгы ал же бул доордо жандуу, күчтүү таасирге ээ боло албайт. Керек болсо анын чыгармачылык жаралгалары кыйла таанымал болуп калган учурда деле калк аны кабыл албайт. Алсак, атактуу композитор Бахтын чыгармалары көзү тирүүсүндө элге анча алынып кетпеген. Көзү өткөн соң да жүз жылга жуук мезгил бою ага кызыккандар аз болгон, ысмы такыр унутулуп калууга чейин жеткен. Улуу композитордун мурастары XIX кылымдын 30-жылдарында гана калайыкка кеңири таанылып, ошондон бери дүйнөлүк көркөм маданияттын мыкты кубулуштарынын бири катары бааланып келатат.

Мындай мисалдар абдан эле көп. Кыргыз адабиятынын тарыхында деле көркөм сөз чеберлеринин чыгармачылыгына берилген баа өткөн бир кылым ичинде ар кандай болуп келгени белгилүү. Алсак, орто кылымдардагы адабий мурастарыбыздын, замана адабиятынын өкүлдөрүнүн, жазма адабиятты баштоочулардын айрымдарынын чыгармачылыктары доордун мүнөзүнө

жараша, кырдаал-шартка ылайык түрдүүчө бааланып келгенине баарыбыз эле күбө болбодукпу. Мындан чыгуучу тыянак, коом үчүн кызыктуу болгон чыныгы көркөм чыгармалар эртеби-кечпи өз баасын алышат, алардын чыныгы жашоосу жаралгандан кыйла кийин күрдөөлдүү уланат. Чернышевскийдин пикиринде: “...көркөм өнөрдүн нукура көркөм чыгармаларынын мүнөздүү касиетине карата башка да адилет ишара бар: алар дайыма өз мазмунунда жалгыз гана сүрөткер үчүн эмес, дегеле адам үчүн кызыктуу бир нерсеге ээ болушат”[6.2.8-бет]. Гегелдин оюна кайрылсак: “Сүрөткердин да, көркөм чыгарманын да чыныгы оригиналдуулугу төмөнкүдө, алардын мазмунунун өзүндө акыйкаттуулук жандандырылып берилет”[9.2.309-бет]. Ошентип, мазмунунда акыйкат жандуу көрсөтүлгөн, адам үчүн кызыктуу ойлор бар болгон көркөм өнөр чыгармалары убагында калыс бааланбаса да, качандыр бир учурда өзүнө тиешелүү бааны баары бир алышат, көркөм нарктык касиетке ээ болушат. Коомдук өнүгүү баарын өз-өз ордуна коёт. Муну адабиятчы М.Б.Храпченко абдан туура белгилеген: “Адамзаттын коомдук, руханий өнүгүүсү ири сүрөткерлерди баалоодогу жалганды, атайлап бурмаланганды, адашууну элеп таштайт, алардын чыгармачылык мурасынын көп кырдуулугун ачат”[1.2.189-бет].

Нукура көркөм дөөлөттүк, көркөм нарктык касиетке ээ чыгармалардын жашоосу мына ушундай кызыктуу. Алар өз баасын алгандан кийин деле ага карата ар башка пикирлер айтыла берет, бирок эми аны баалоочулар суктануусун жашырбай, анын тулкусундагы кереметтүү асылдыктын жаңы кырларын ачууга өтүшөт. Эми анын жашоосуна коомдогу өзгөрүүлөр эч таасир кыла албайт, коомдук чайпалуулар көркөм өнөр чыгармасынын бийик эстетикалык күчү астында алсыз болуп калышат. Бул көркөм нарк катары түбөлүктүү жашоого ээ болуу дегендик. Мына ушул кубулушту Ш.Сент-Бёв төмөнкүчө элестүү баян кылган: “Калктардын үстүнөн төңкөрүш бороондору удургуп өтөт жана падышаларды апийимдин баштары сымал кагып түшүрөт; биздин билимдерибиз көбөйөт жана кеңейет; философиялык системалардын мааниси кемийт, антсе да бир кезде адам акылынан жаралган тырмактай бермет, - сапарда келатып кылымдар менен варварлар жоготуп алышпаса эле, - бүгүн да өзү жаралган сааттагыдай эле жаркырап турат. ...Ал, ошол таптаза бермет, бир жаралып, аскар зоонун чокусунан түбөлүк орун алат, тынымсыз кыймылдагы жана өзгөрмөлүү мухиттен бийик көкөлөп, ар бир бороондон кийин дагы жарыгыраак, күн нурларына чагылышып дагы көздүн жоосун алып көркөм боло берет. ...Бирок

иштин баары мында, искусство өзүнүн жандандыруучу күчүнүн өзгөчө касиеттери аркасында боюнда эч маанисин кемитпей турган нерсени, бүткөндүккө-сонундукка ээ нерсени, белгилүү бир учурда гана көрүнүүгө жөндөмдүү жана чыгармада бир ирет ишке ашып, эми өлүм дегенди билбей турган нерсени, мухиттин деңгээлинен көзкаранды болбогон, ага анын тартылышы-ташкындашы бийлик кыла албаган, тараза ташы менен да, саржан менен да өлчөөгө болбогон нерсени алып жүрөт, ал эң бир өзгөрмөлүү агымдардын нугунда чоң жана кичине сонун берметтердин кандайдыр бир санын жаратат, алардын эң тандамалдары, эң ийгиликтүүлөрү качандыр бир өздөрү чыгышкан туруксуз стихияга эми эч убакта кайра кайтышпайт. Толкундуу доорлордо сүрөткерлерди так мына ушу колдоого жана сооротууга тийиш. Алар дайыма бир нерсе жаратуу мүмкүнчүлүгүнө ээ; азбы, көппү – кеп мында эмес, ошол “бир нерсе” тандамал болгону жана анын бир бурчунда түбөлүктүүлүктүн мөөрү бекем басылганы маанилүү” [16.1.111-112-беттер]. Пушкиндин чыгармачылыгына карата Белинскийдин берген баасы да жогоркуга үндөшүп турат: “Пушкин өлүм койгон чекитте токтоп калбаган, коомдун аңсезиминде өнүгүүсүн уланткан түбөлүк жашоочу жана кыймылда болуучу кубулуштардын катарына кирет. Ар бир доор алар тууралуу өз өкүмүн чыгарат жана ал аларды канчалык туура түшүнсө да, бирок дайыма өзүнөн кийинки доорго эмненидир жаны жана туура өкүм айтуу укугун калтырат, жана алардын эч бири баарысын айтып бүтө алышпайт” [17.1.555-бет]. Мына ушундай чыныгы көркөм дөөлөттөр тууралуу сөз эч убакта бүтпөйт, алар жөнүндө талаштар улана берет. Аларды жараткан сүрөткерлер болсо классик атагын кылымдар бою жоготушпайт.

Бирок классик деген атакты алуу да оңой-олтоң эмес. Өз мезгилинде даңкталып, баары мактал айтып келген калемгерлер кийин таптакыр унутулуп калышы да бар. Көркөм дөөлөт, шедевр деген барк-баа учурунда чыгармага ыйгарылганы менен ал көпкө жашабашы да мүмкүн. Тескерисинче коомчулук өтө деле үзүлүп түшүп даназалабаган чыгармалар коом үчүн кыйла маанилүү роль ойношу, коомдук турмуштун, коомдук аңсезимдин өзгөрүүсүнө таасир кылышы мүмкүн. Көркөм өнөр чыгармаларынын жашоосу дегеле ойго келбегендей парадоксалдуулукка ээ. Орустун орошон окумуштуусу А.Потебнянын пикиринде: “Кандай болгондо да поэтикалык (адабий деп түшүнүңүз – А.Ж.) чыгарманын баалуулугу, анын жанынын бектиги... – жаратуу учурунда автордун алдында суроо болуп турган белгисиз хтен; автордун өзү же сынчы берген

түшүндүрмөдөн, анын максаттарынан көзкаранды болбостон, образдын өзүнүн күчүнөн жана ийкемдүүлүгүнөн көзкаранды болот. Айрым учурларда көркөм чыгарманын, мисалы, коомдук турмушту өзгөртүүгө таасири автордун ниеттерине такыр кирбегени, ал образдарды түзүүгө гана кам көргөнү, Гоголь сыяктуу өз жандүйнөсүнүн иши менен гана алек болгону далилдениши мүмкүн” [18.1.330-бет]. Ошентип, көркөм чыгарманын автору анын түбөлүктүү жашоосун ойлобой туруп эле мыкты көркөм туунду жаратып коёт, ал классик болом деп алдына максат койбосо дагы ага мындай атакты чыгармасы апкелет.

Бирок биз жогорураакта эскерип кеткендей, даңктоо-мактоо туруктуулукка ээ эмес. Бул абдан өзгөрмөлүү кубулуш. Бир эле сүрөткердин чыгармачылыгы, же бир эле көркөм чыгарма ар башка мезгилдерде ар башка кабыл алынып, бааланышы мыйзамченемдүү көрүнүш. “Адабий атактын мыйзамдары, унутуу, шылдыңдоо жана кайра калыбына келтирүү мыйзамдары бар. Адабиятта туруктуу репутация жок. Өз мезгилин талаштарында тилдик жана адабий өзгөрмөлүүлүк тууралуу ойду баштап, убагында Ломоносов жазган: “эмне биздин бабаларыбызга түшүнүксүз көрүнсө, ал бизге жагымдуу жана пайдалуу болуп калды”,– деп [19.1.237-бет]. Адабияттын өнүгүүсү жай болгон мезгилдерде, жана анда башкы ролду чоң адабий агымдардын саркындылары ойногон мезгилдерде адабий ысымдардын стабилизациясы башталат, алардын сырттан көрүнгөн туруктуулугу түзүлөт. Сырттан көрүнгөн, - анткени сынчыл мамиле жасай келгенде бир катарда таттуулукта турушкан “классиктердин” ар түрдүүлүгү, кез-кезде кастыгы байкалат” [20.1.3-бет], - дейт Ю.Н.Тынянов жогорку көрүнүш туурасында. Мындан тыянак жасасак, бир кездери классик делип макталгандар кай бир учурда унутулат, анан кайра адабий коомчулукта эскерилип, жаныча бааланат. Андыктан классик деген атак түбөлүк жашабайт. Классик болом деп белгилүү бир нормаларды тутунуу көп учурда жакшы натыйжа апкелбейт. Өз мезгилинде классик аталгандар урпактардын эсинде калуусу күнөмдүү. Буга байланыштуу бир ойду келтире кетели. Ш.Сент-Бёв мындай дейт: “Өз жазуу манераңа жана өзүмдүк шыктуулугуңа карабай, тилдин тазалыгынын, катаалдыгынын, кынтыксыздыгынын жана көркөмдүгүнүн белгилүү бир сапаттарын туурап классик болом ойлоо, демек, Расин - атасынан кийин Расин-уулдары жаралышы мүмкүн деп ойлоого барабар, - бул ролду ойноо – ардактуу, бирок суктанарлык иш эмес, поэзияда мындан жаман нерсени ойлоп табууга болбойт. Дагы айтсам: өтө тез, бир шилтем менен замандаштар алдында классикке

айлануу жарабайт; анда урпактар үчүн классик болуп кала албайсың” [16.2.320-бет]. Ошентип, көркөм дөөлөттү жаратуучу авторго да бир катар бийик талаптар коюлат. Аны Л.Н.Толстой төмөнкүчө белгилейт: “Өзүң бир жолу баштан өткөргөн сезимди чакырып жана, аны өзүңдө сөз менен берилген кыймылдардын, сызыктардын, боёктордун, үндөрдүн, образдардын жардамы аркылуу чакырып, бул сезимди башкалар да ошол сезимди баштан кечиргидей кылып берүү, - көркөм өнөрдүн ишмердүүлүгү мына ушунда. Көркөм өнөр дегенибиз бир адам белгилүү тышкы белгилер менен башкаларга өзү баштан кечирген сезимдерди аңсезимдүү берген, а башка адамдар болсо бул сезимдерге берилишип жана аларды баштан кечиришкен адамзаттык ишмердүүлүк” [5.2.66-бет].

Жыйынтыктай турган болсок, көркөм дөөлөттөрдү кабыл алуу жана баалоо өтө татаал иш. Ал абдан маанилүү бир катар критерийлерге таянылып жүргүзүлөт. Алардын арасында жазуучунун чеберчилиги, чыгармада коюлган маселелердин олуттуулугу, көркөм образдардын даана түзүлүшү ж.б.у.с. көптөгөн чыгармачылыкка байланыштуу маселелер бар.

Адабияттар:

1. Храпченко М.Б. Художественное творчество, действительность, человек. –Москва: Советский писатель, 1978.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е издание. Т.12.
3. Белинский В.Г. Полн.собр.соч. В 13 т.–М.: 1954, Т.4.
4. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е издание. Т.37.
5. Толстой Л.Н. Полн.собр.соч.: В 90т.–М.: 1951, т.30.
6. Чернышевский Н.Г. Полн.собр.соч.: В 15 т. –М.: 1949, Т.2.
7. Добролюбов Н.А. Собр.соч.: В 9 т. –М.: 1962, Т.2.
8. Добролюбов Н.А. Собр.соч.: В 9 т. –М.: 1962, Т.5.
9. Гегель Г.В.Ф. Эстетика: В 4 т. –М.: 1968,Т.1.
10. Плеханов Г.В. Литература и эстетика.–М.: 1958, Т.1.
11. Буало Н. Поэтическое искусство. –М.: 1957.
12. Гельвеций К.А. Соч в 2-х томах. –М.: 1974, т.2.
13. Лессинг Г.Э. Лаокоон, или о границах живописи и поэзии. –М.: 1957.
14. Белинский В.Г. Полн.собр.соч.: В 13 т. Т.5.
15. Лихачев Д.С. Внутренний мир художественного произведения. Вопр.лит. 1968.№8
16. Сент-Бёв Ш. Литературные портреты. Критические очерки. –М.: 1970.
17. Белинский В.Г. Полн.собр.соч.: В 13 т. –М.: 1956, Т.10.
18. Потебня А.А. Эстетика и поэтика. –М.: 1976.
19. Ломоносов М.В. Сочинения. –М.: 1957.
20. Тынянов Ю.Н. Предисловие. Караңыз: Дневник В.К.Кюхельбекера: Материалы к истории русской литературной и общественной жизни 10-40 годов 19 века. –Л.: 1929